

Agyak a tartályban

Az embereket sokszor foglalkoztatja a gondolat, hogy létezésünk csupán érzékcsalódás, illúzió. Lehet, hogy bábok vagyunk valamilyen felsőbbrendű lény (talán egy isten vagy gonosz szellem) markában, aki kedvére hitet el velünk bármit? Vagy talán egy bonyolult szerkezet irányít minket? Hogyan tudnánk bizonyítani, hogy valójában nem csak tartósítószerben úszkáló agyak vagyunk egy tartályban, melyekbe egy őrült tudós elektródákat szurkált, hogy így befolyásoljon bennünket?

A híres görög filozófus, Platón az időszámításunk előtti 5. században barlang-hasonlatában arról elmélkedett, hogy az emberi megismerés annyira csalfa, mintha egész életünkben leláncolva, mozgásképtelenül feküdnénk egy barlang mélyén, aminek falára nagy tüzet rakva árnyékokat vetítenek a minket mulattató bábosok. Az emberek bizonyosak benne, hogy az árnyékok a valóságot mutatják, pedig az a barlangon kívül van. Csak a filozófusok tudják kivezetni az embereket a barlangból a napfényre, megmutatva a valóságot.

Le tudnátok rajzolni ezt a hasonlatot? Képzeljétek el, milyen lehet ez a barlang a leláncolt emberekkel!

Majd kétezer évvel később, 1629-ben egy francia filozófus is azon töprengett, hogy vajon amit lát, az nem csupán egy gonosz szellem varázslata-e, amit az a szemére bocsájt. A történet szerint a filozófus, Descartes (ejtsd: dékárt) azért kezdett gondolkodni ezen, mert az olajlámpa fényében papagájának furcsa árnyéka úgy nézett ki, mint egy gonosz szellem. Descartes számba vette, hogy melyik érzékszervét irányíthatja ez a démon, és hogy mi lehet igaz és mi nem. Kétkedésen alapuló módszert eszelt ki: elhatározta, hogy többé semmit sem tekint valósnak, és megvizsgálja, mi az, amiben valóban bízhat. Elvetette, hogy létezik külvilág, létezik a szoba, amiben éppen tartózkodik, hogy létezik a teste. Egy dolgot azonban nem tudott elvetni, megkérdőjelezni: hogy ő maga létezik, hiszen ő gondolkodik azon, hogy elvet mindent, amit hamisnak ítélni lehet. Egy valaminek tehát léteznie kell: a gondolatának. Tőle származik a mondás: Gondolkodom, tehát vagyok. Latinul így hangzik: Cogito ergo sum (ejtsd: kogito ergó szum).

Ne gondoljuk, hogy csak a régi embereket foglalkoztatta ez a furcsa gondolat. Húsz évvel ezelőtt nagy sikerű filmet mutattak be a mozikban, amelynek címe *Mátrix*. A történet szerint az emberek elvesztették a gépek elleni háborút. A gépek az emberi testeket egyenként burokkba zárták, az agyukba drótokat vezettek, hogy ezeken keresztül egy mesterséges, programozott világ látszatát keltsék a mozgásképtelen, öntudatlan

emberekben. Ez a digitális világ (amit Mátrixnak hívnak) olyan, mint a miénk: van benne szenvedés, öröm, szomorúság, a valóság azonban sokkal sötétebb és szörnyűbb, mert a legtöbb ember be van zárva. Neo, a történet főhőse kiszabadul a Mátrixból, majd mindenféle program segítségével megtanul sok küzdősportot, befolyásolni tudja a teret, és végül ő és társai legyőzik a gépeket. Neónak és csapatának közösen kell harcolnia a Mátrixban és a valóságban is.

Hilary Putnam (ejtsd: hilari patnem) amerikai filozófus is elgondolkodott a kérdésen, és megpróbálta bebizonyítani, miért nem lehetünk agyak egy tartályban. Állítása szerint az a feltételezés, hogy egy őrült tudós által szuperszámítógépre szerelt agyak vagyunk, és ez az eszköz hiteti el, hogy mozgunk és érzékelünk, önellentmondás. (Hú, akkor ezt megúsztuk!) Putnam azt mondja, ha olyanok lennénk, mint a Mátrixban szereplő emberek, nem tudnánk feltenni magunknak a kérdést, hogy agyak vagyunk-e egy tartályban. Egy szuperszámítógép ugyanis nem képes a valósághoz hasonló érzékszálódást az agyunkba rakni, mivel a gép maga nem tudja a valóságot leképezni.

Jelenlegi tudásunk szerint tehát feltehetően valóban öntudattal rendelkező emberi lények vagyunk, érzékelünk, beszélünk, gondolkodunk. Akár azon is, hogyan működik az agyunk. Te hogyan bizonyítanád, hogy emberként létezel, aki éppen olvasgat, és azon töpreng, agy-e egy tartályban?

GALAMBOS ATTILA